

KATARZYNA PABIS-CISOWSKA

Instytut Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Bezpieczeństwo kulturowe a mniejszości etniczne i narodowe oraz regionalne w Polsce w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011

Problematyka bezpieczeństwa kulturowego, jedna z najmniej opisywanych¹ oraz stosunkowo rzadko poruszana, jest również problematyką szczególnie ciekawą w kontekście zagadnień bezpieczeństwa kulturowego mniejszości etnicznych w Polsce początku XXI wieku. Kwestia „etniczności” w Polsce stała się widoczna stosunkowo niedawno. Mimo że zjawiska związane z istnieniem grup etnicznych dotyczą Polski od zarania jej dziejów, formalne usankcjonowanie statusu mniejszości – etnicznych i narodowych – nastąpiło dopiero kilkanaście lat temu, po podpisaniu Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, do którego doszło 6 stycznia 2005 roku². Dlatego też wszelkie formalne działania związane ze współczesną problematyką mniejszości mają bardzo krótką historię.

Większość terminów użytych w niniejszym artykule jest problematyczna. Każdy z nich – np. bezpieczeństwo, kultura, naród, tożsamość narodowa i tożsamość kulturowa – posiada ogromną liczbę definicji, kategorii, typologii, systemów i podziałów, które ukazują możliwość wielokrotnego i różnorodnego wyjaśniania i interpretowania poszczególnych problemów³. Artykuł ten nie jest więc próbą okre-

1 Wymieniana jednak jako jedna z bardziej istotnych kategorii bezpieczeństwa, m.in. przez prof. Jana Czaję, por. J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2004.

2 <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20050170141> (dostęp: 9.02.2015).

3 Choćby definicje i typologie bezpieczeństwa – R. Zięba, *Kategorie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzyna-*

ślenia jednorodnego stanowiska wobec problemów bezpieczeństwa kulturowego, a jedynie możliwością wskazania i uwypuklenia pewnych zjawisk i zagrożeń związanych z tą kategorią bezpieczeństwa, w świetle tematyki współczesnych mniejszości etnicznych w Polsce, kilka lat po zakończeniu Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań⁴ 2011 i po opublikowaniu jego pełnych wyników⁵.

Problem bezpieczeństwa kulturowego i jego kategorii w odniesieniu do kwestii mniejszości etnicznych jest bardzo istotny, ponieważ:

Wszystkie urzędy społeczne i administracyjne stawiają kulturę większościową w nieporównywanie lepszej sytuacji niż kultury grup, które nie posiadają państwowego bytu w zapleczu autonomii politycznej. Organizacja państwowa bezwyjątkowo promuje kulturę narodu nominalnego czy większościowego, a jest tak nawet wtedy, gdy formalnie popiera się kultury mniejszościowe⁶.

Stąd właśnie potrzeba dbałości o ten poziom bezpieczeństwa ze strony samej grupy mniejszościowej, ale i ze strony państwa. Jak pisze Ewa Nowicka: „własna specyficzna kultura rozwija się jedynie, po pierwsze, dzięki pewnym zabezpieczeniom prawa do jej pielęgnacji⁷ oraz, po drugie, dzięki inicjatywie przynajmniej elity w obrębie tych grup”⁸. W związku z regulacjami prawnymi bezpieczeństwo kulturowe

rodowe u schyłku XX wieku, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1997, s. 6–7; R. Zięba, *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1989, nr 10, s. 49–70; definicje kultury – A. Kłoskowska, *Kultura masowa: krytyka i obrona*, PWN, Warszawa 1964; definicje narodu – Antonina Kłoskowska, Ernest Gellner, William Hamilton itd.

4 Zapisywanego w dalszej części artykułu jako NSP.

5 http://www.stat.gov.pl/gus/nsp_PLK_HTML.htm (dostęp: 9.02.2015).

6 E. Nowicka, *Kulturowa odmienność w działaniu. Narody duże i małe, stare i młode*, [w:] *Kulturowa odmienność w działaniu. Kultury i narody bez państwa*, red. E. Nowicka, Wydawnictwo Nomos, Kraków 2009, s. 17.

7 Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20050170141> (dostęp: 9.02.2015). Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tekst uchwalony w dniu 2 kwietnia 1997 r. przez Zgromadzenie Narodowe, <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (dostęp: 9.02.2015).

8 E. Nowicka, *Kulturowa odmienność...*, s. 19.

grup etnicznych w Polsce oraz pozostałe gwarancje zapisane są w przytaczanej ustawie z 2005 roku oraz w Konstytucji RP, zgodnie z Art. 35. Rozdz. II, Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela:

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury.
2. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

W świetle regulacji prawnych, jak pisze Nowicka:

Posiadanie przez grupę statusu narodu, grupy etnicznej lub regionalnej, daje jej określone przywileje; staje się ona podmiotem politycznym, którego dotyczy określony zespół międzynarodowo i lokalnie uznawanych praw. Między innymi chodzi o udzielenie praw zbiorowych do ziemi, kultury i do samookreślenia, a także o zapewnienie szacunku dla grup etnicznych dotąd takim szacunkiem nie obdarzonych.

[...] określenie „grupa etniczna” jako bezpieczniejsze wchodzi w częstsze użycie. Bezpieczniej upominać się o autonomię niż o niepodległość, o status grupy etnicznej niż narodu lub narodowej mniejszości⁹.

Z bezpieczeństwem kulturowym wiąże się bezpośrednio kultura etniczna poszczególnych grup, która może stać się narzędziem walki politycznej¹⁰, ale może też być środkiem do wprowadzenia idei wielo- i międzykulturowych. Posiadanie przez grupy mniejszościowe wstępnych gwarancji bezpieczeństwa od strony ustawodawczej daje obserwatorowi możliwość zwrócenia uwagi na działalność przedstawicieli mniejszości. Dla przykładu, śledząc działania jednej z grup etnicznych w Polsce, Romów, widać od kilku lat podejmowanie licznych inicjatyw związanych – z jednej strony – z dbałością o utrzymanie i pogłębienie kultury romskiej, z drugiej zaś – z wprowadzaniem działań zmierzających do wprowadzania edukacji międzykulturowej, edukacji ku wielokulturowości, nie tylko na poziomie samych przedstawicieli grupy

9 Ibidem, s. 10–11.

10 Ibidem, s. 14.

romskiej, ale także wdrażania w projekty nieromskiej części społeczeństwa, w ramach działalności międzykulturowej¹¹.

Z powodu promowania kultury większości kwestie bezpieczeństwa kulturowego są w świetle zmian politycznych i ustawodawczych stosunkowo nowe. Odwoływanie się do samej kategorii bezpieczeństwa kulturowego może sprawiać kłopot, z powodu wspomnianej wielości definicji bezpieczeństwa¹². W tym jednak najbardziej szerokim ujęciu bezpieczeństwa kulturowego wielość definicji nie utrudnia dziś jej rozumienia¹³. Zróżnicowane definicje, nagromadzenie ich i liczne próby wyjaśniania znaczenia może nawet lepiej oddają wielopoziomowość tej kategorii nauki¹⁴ i jej wieloskładnikowy obszar zainteresowań.

Powstanie w Polsce Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym wiązało się przede wszystkim ze wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku. Struktura narodowo-etniczna Polski była zróżnicowana od początku istnienia polskiej państwowości, poprzez burzliwe losy Polski w XVIII i XIX wieku, jednak to najnowsze regulacje prawne wprowadziły nowe zagadnienia i problemy w ramach bezpieczeństwa, a także przede wszystkim w ramach interesującej nas tutaj kategorii bezpieczeństwa kulturowego Polski oraz jej aspektów w życiu grup etnicznych.

Na problematykę bezpieczeństwa kulturowego i mniejszości etnicznych możemy spojrzeć z kilku perspektyw. Pierwsza jest perspektywą grupy mniejszościowej wobec społeczeństwa większościowego. W tym przypadku należy próbować odpowiedzieć na pytanie, czy grupy etniczne w dzisiejszej Polsce mogą zagrażać bezpieczeństwu kulturowemu grupy większościowej? Drugą perspektywą jest spojrzeniem na kwestię bezpieczeństwa kulturowego większościowej części społeczeństwa wobec grupy mniejszościowej. Wiąże się ona historycznie z takimi

11 Por. K. Pabis, *Wyzwania edukacji międzykulturowej w Polsce wśród mniejszości etnicznych – przykład grupy romskiej, wybrane problemy*, [w:] *(Kontro)wersje wielowymiarowości współczesnej edukacji*, red. W. Jakubaszek, D. Topa, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2012, s. 182–203.

12 J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2004, s. 8–18.

13 Ibidem, s. 8–18.

14 <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP20110140149> (dostęp: 9.02.2015).

zagadnieniami, jak niechęć (np. kulturowa), uprzedzenia, stereotypy, które towarzyszyły historii stosunków między różnymi grupami od zawsze. Możemy także analizować problemy bezpieczeństwa kulturowego w kontekście istnienia i obecności grup etnicznych z trzeciej perspektywy. Należy wówczas zwrócić uwagę na zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego czyhające na wspomniane grupy etniczne z zewnątrz, tzn. spoza granic państwa, które zamieszkuje społeczność składająca się z różnorodnych grup, większościowych i mniejszościowych, narodowych i etnicznych. Jak pisze Jan Czaja, „pojęcie bezpieczeństwa kulturowego zaczęto odnosić do zagrożeń tożsamości kulturowej, a tym samym zagrożeń bezpieczeństwa narodu”¹⁵, a jak pokazują przytaczane dane, Polska pozostaje krajem na tyle jednolitym etnicznie, że próba określenia zagrożeń kulturowych ze strony mniejszości etnicznych wobec większościowego społeczeństwa jest bezzasadna. Zasadne zaś wydaje się w tym ujęciu podjęcie dyskusji na temat zagrożeń czyhających na przedstawicieli zarówno grupy mniejszościowej, jak i większościowej spoza granic narodowych i państwowych.

Tabela 1. Zestawienie wyników narodowych spisów powszechnych z lat 2002 i 2011

Identyfikacja (narodowa/etniczna/ /regionalna/inna)	NSP 2002		NSP 2011	
	w tys.	%	w tys.	%
Całkowita liczba ludności Polski	38230,2	100	38511,8	100
Wyłącznie polska	36983,7	96,74	36157	93,9
Inna niż polska NSP 2002/ wyłącznie niepolska NSP 2011*	471,5	1,23	562	1,46
Polska i niepolska**	–	–	842	2,19
Nieustalona	774,9	2,03	951	2,47
Niemiecka	152,9	0,4	126	0,32
Białoruska	48,7	0,13	46	0,11
Ukraińska	31,0	0,08	49	0,12
Śląska	173,2	0,45	817	2,12
Kaszubska	5,1	0,01	229	0,59

15 J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 24.

Romska	12,9	0,03	16	0,04
Łemkowska	5,9	0,02	10	0,02
Tatarska	0,5	0,001	2	0,005
Karaimska	0,05	0,0001	0,3	0,0007

* rozróżnienie na NSP z 2002 i NSP z 2011 r.

** rozróżnienie uwzględnione po raz pierwszy w NSP w 2011 r., poprzez zadanie dodatkowego pytania „Czy odczuwa Pan(i) przynależność także do innego narodu lub wspólnoty etnicznej?”, jeśli w pierwszym pytaniu o narodowość podano odpowiedź „polska”. Zob. pytanie 14b, formularz indywidualny NSP 2011, s. 3, por. <http://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/kwestionariusze-nsp-2011/>

Źródło: opracowanie własne

Dla porównania, mniejszości etniczne w Polsce stanowiły w 2002 roku od 1,23% do 3,1%¹⁶, choć w szacunkach działaczy stowarzyszeń mniejszości była to wartość od 3,0% do 5,1%¹⁷. Jednocześnie przypomnieć należy, że w trakcie spisu z 2002 roku pytanie o identyfikację narodową wiązało się z możliwością udzielenia jednorazowej odpowiedzi o narodowość, uzupełnionej pytaniem o język, bowiem nie istniało jeszcze ustawowe uregulowanie definiujące mniejszość narodową lub etniczną. Zadano więc respondentom pytania: „Do jakiej narodowości zalicza się Pan(i)?”¹⁸ oraz „W jakim języku (językach) rozmawia Pan(i) najczęściej w domu?”¹⁹. Pytanie o narodowość wzbudziło wówczas najwięcej emocji:

16 S. Łodziński, *Równość i różnica. Mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 roku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 9.

17 Ibidem.

18 Przy definicji „narodowość jest deklaratywną «opartą na subiektywnym odczuciu» cechą indywidualną każdego człowieka, wyrażającą jego związek emocjonalny «uczuciowy», kulturowy lub genealogiczny «ze względu na pochodzenie rodziców» z określonym narodem”, por. Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002, s. 34, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/raport_z_wynikow_nsp_ludnosci_i_mieszkan_2002.pdf (dostęp: 9.02.2015) i pyt. 33 formularza Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 r. z dnia 20 maja, <http://old.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/nsp-a.pdf> (dostęp: 9.02.2015).

19 S. Łodziński, *Równość i różnica...*, s. 91 oraz Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002, s. 34, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/raport_z_wynikow_nsp_ludnosci_i_mieszkan_2002.pdf (dostęp: 9.02.2015) i pyt. 33

[...] głównie z powodu kontrowersji dotyczących tego, czy obejmuje także przynależność etniczną, jak na przykład śląską, kaszubską czy też łemkowską. Według definicji spisowej „narodowość” była rozumiana jako deklaracja osoby, która wyraża jej związek emocjonalny, kulturowy lub genealogiczny (ze względu na pochodzenie rodziców) z określonym narodem²⁰.

Mając na uwadze nowość tych pytań w spisie i fakt, że część osób należących do grup o „niepolskiej narodowości” mogła obawiać się ujawnienia swojej identyfikacji etnicznej, można przypuszczać, iż mniejszości narodowe w Polsce są liczniejsze. Tym bardziej że dane spisowe odbiegają znacznie od wcześniej czynionych szacunków na ten temat. Grzegorz Babiński, podsumowując wyniki spisu, pisze, że mogą one „różnić się *in minus* w odniesieniu do każdej mniejszości, jednocześnie wielkość tego odchylenia jest w przypadku każdej mniejszości różna”²¹.

Co ciekawe więc, samo zadanie pytania w spisie, konieczność wyznaczenia swego pochodzenia czy swojej tożsamości spowodowały pojawienie się obaw. Liczebność tych grup mniejszościowych dalece odbiega od stanu z pierwszych dziesięcioleci XX wieku na terenie ziem polskich i późniejszej Polski, kiedy sięgała 35%²².

Zgodnie z treścią Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oprócz licznych mniejszości narodowych Polskę zamieszkują dziś cztery grupy etniczne: Karaimi, Łemkowie, Romowie i Tatarzy. Jak piszą autorzy raportu z wyników NSP 2011, badanie struktury narodo-etnicznej jest kwestią specyficzną, ponieważ dotyczy bardzo subiektywnych i delikatnych aspektów życia człowieka, niezwykle trudnych „do pozyskania w badaniach statystycznych”²³, nie mówiąc już o niewielkiej liczebności mniejszości w Polsce od zakończenia drugiej wojny światowej, co dodatkowo utrudnia prowa-

formularza Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 r. z dnia 20 maja, <http://old.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/nsp-a.pdf> (dostęp: 9.02.2015).

20 S. Łodziński, *Równość i różnica...*, s. 91.

21 Ibidem, s. 93.

22 Tyle mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkiwało ziemie polskie po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., por. J. Tomaszewski, *Rzeczpospolita wielu narodów*, Czytelnik, Warszawa 1985, s. 35.

23 Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, s. 116, por. http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lud_raport_z_wynikow_NSP2011.pdf (dostęp: 9.02.2015).

dzenie badań. Według danych ze spisu (dane dotyczące ludności, stanu i struktury demograficzno-społecznej; jest to ostatni opracowany spis powszechny), w 2011 roku w Polsce zamieszkiwało na stałe (w kategorii spisowej określone jako ludność faktyczna, czyli mieszkająca stale grupa osób, które „a) były obecne w momencie spisu; b) były nieobecne w momencie spisu, ale ich nieobecność trwała krócej niż 3 miesiące; c) były nieobecne w momencie spisu przez okres dłuższy niż 3 miesiące, ale ich nieobecność wynikała z powodu: – przebywania w zakładzie karnym lub śledczym; – pobytu za granicą”²⁴, oraz grupa przebywająca czasowo przez okres powyżej 3 miesięcy, np. obcokrajowcy przebywający w Polsce czasowo) 38 511,8 tys. osób²⁵, z tego obywatele Rzeczypospolitej Polskiej stanowili 38 445,6 tys. osób²⁶. Dla porównania, według NSP 2002 ludność Polski wynosiła 38 230,2 tys. osób, z czego ludność polska stanowiła 36 983,7 tys. (96,74%), a niepolaska 471,5 tys. (1,23%, natomiast dla 2,03% – czyli 774,9 tys. osób – nie zdołano ustalić przynależności narodowej)²⁷. Najczęściej wybieraną przynależnością narodową poza polską była przynależność do narodowości niemieckiej (152,9 tys.), natomiast najczęściej wybieraną przynależnością do społeczności niezwiązanej z narodowością była przynależność do społeczności śląskiej (173,2 tys.) oraz romskiej (12,9 tys.)²⁸.

Podstawową kwestią przy rozpatrywaniu problematyki bezpieczeństwa kulturowego z pierwszej perspektywy jest liczebność grup etnicznych²⁹. Uzyskanie bardziej precyzyjnych danych możliwe było dzięki zmianie pytań w formularzu spisu. W 2011 roku istniała możliwość zadeklarowania dwóch narodowości, poprzez odpowiedzenie na dwa pytania spisowe dotyczące przynależności narodo-etnicznej:

24 Ibidem, s. 32.

25 Ibidem, s. 47.

26 Ibidem, s. 106.

27 Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002, s. 35, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/raport_z_wynikow_nsp_ludnosci_i_mieszkan_2002.pdf (dostęp: 9.02.2015).

28 Ibidem.

29 „Kontrowersje dotyczące mniejszości rozpoczynają się zawsze od ich liczebności”, S. Łodziński, *Równość i różnica...*, s. 88; André Liebich, „Minorities in Eastern Europe; obstacles to a reliable count”.

- 1) Jaka jest Pana(i) narodowość? (przez narodowość należy rozumieć przynależność narodową lub etniczną – nie należy jej mylić z obywatelstwem).
- 2) Czy odczuwa Pan(i) przynależność także do innego narodu lub wspólnoty etnicznej?

oraz dwa pytania na temat języka:

- 3) Jakim językiem(ami) zazwyczaj posługuje się Pan(i) w domu? (język używany w codziennych kontaktach domowych z osobami najbliższymi – nie należy mylić ze znajomością języka obcego).
- 4) Jaki jest Pana(i) język ojczysty? (język, którego nauczył(a) się Pan(i) jako pierwszego we wczesnym dzieciństwie – np. od matki)³⁰.

Jak wskazują dane z opracowanego NSP 2011, z możliwości wyrażenia podwójnych tożsamości w trakcie tego spisu skorzystało 880 tys. osób. 36 157 tys. osób (93,9%) oświadczyło, że posiada jednorodną polską tożsamość narodową, natomiast 842 tys. (2,19%) zadeklarowało dwie narodowości – polską i niepolską³¹. Osoby, które określały siebie jako posiadających niepolską przynależność, czy to narodową, czy etniczną, stanowią 1,46% (562 tys.), z czego 38 tys. identyfikuje się z dwiema niepolskimi narodowościami. Co charakterystyczne dla naszego krajobrazu tożsamościowego, a widoczne właśnie dopiero w NSP 2011, nastąpił wzrost poczucia odrębności etnicznej społeczności regionalnych w Polsce, przy jednoczesnym odczuwaniu polskiej tożsamości narodowej³². Co ciekawe, najliczniej reprezentowane w tym zestawieniu, oprócz przynależności do polskiej grupy, były kategorie: „inna niż polska” (zadeklarowana w pierwszym pytaniu przez 640 tys., w tym jako jedyna dla 525 tys., jako druga dla 802 tys., a razem, w pierwszym i drugim pytaniu podało ją 1 404 tys.)

30 Zasady opracowywania wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 w zakresie mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/Notatka_KWRzMNiE_22-23_luty_2012.pdf (dostęp: 9.02.2015). Dodatkowo, pierwsze pytanie to pytanie 14a, formularz indywidualny NSP 2011, s. 3, <http://stat.gov.pl/spisy-powszechno/nsp-2011/kwquestionariusze-nsp-2011/> (dostęp: 9.02.2015), pytanie drugie to 14b, formularz indywidualny NSP 2011, s. 3, por. tamże, a pytanie trzecie to pytanie 15, formularz indywidualny NSP 2011, s. 3, por. ibidem.

31 Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, s. 117.

32 Ibidem.

oraz „nieustalona”, którą zadeklarowało 951 tys. Kolejne deklaracje dotyczyły grup: śląskiej (zadeklarowanej w pierwszym pytaniu przez 418 tys., w tym jako jedynej dla 362 tys., jako drugiej dla 399 tys., a razem, w pierwszym i drugim pytaniu podało ją 817 tys.) oraz kaszubskiej (zadeklarowanej w pierwszym pytaniu przez 17 tys., w tym jako jedynej dla 16 tys., jako drugiej dla 212 tys., a razem, w pierwszym i drugim pytaniu podało ją 229 tys.)³³.

W opracowaniu NSP z 2002 roku do przynależności do grup mogących formalnie nosić miano etnicznych dopiero od 2005 roku, czyli roku przyjęcia ustawy, kwalifikowało się oprócz wymienionych Romów kolejno: 5,9 tys. Łemków, 0,5 tys. Tatarów oraz 0,05 tys. Karaimów. W opracowaniu NSP z 2011 roku odnotowano także – oprócz wymienionych w tabeli Romów (zadeklarowana w pierwszym pytaniu przez 12 tys., w tym jako jedyna dla 10 tys., jako druga dla 4 tys., a razem, w pierwszym i drugim pytaniu podało ją 16 tys.) oraz Łemków (zadeklarowana w pierwszym pytaniu przez 7 tys., w tym jako jedyna dla 6 tys., jako druga dla 3 tys., a razem, w pierwszym i drugim pytaniu podało ją 10 tys.)³⁴ – przynależności do mniejszości tatarskiej (niepełna 2 tys., a dokładnie 1916 osób³⁵, niezależnie od liczby i kolejności odpowiedzi) i karaimskiej (0,3 tys., a dokładnie 346 osób³⁶, również niezależnie od liczby i kolejności odpowiedzi)³⁷.

Widoczna jest zatem różnica w liczebności pewnych grup narodowych, etnicznych czy regionalnych, szczególnie w przypadku ludności śląskiej, kaszubskiej i niemieckiej. Odnotowujemy znaczny wzrost liczby ludności śląskiej (ze 173,2 tys. do 817 tys.), kaszubskiej (z 5,1 tys. do 229 tys.), ukraińskiej (z 31 tys. do 49 tys.) oraz romskiej (z 12,9 tys. do 16 tys.) i łemkowskiej (z 5,9 tys. do 10 tys.), a także nieznaczny wzrost liczebności grupy tatarskiej (z 0,5 tys. do 2 tys.) i karaimskiej (z 0,05 tys. do 0,3 tys.). Widoczny jest również spadek liczby ludności

33 Ibidem, s. 118.

34 Ibidem.

35 Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, tabela 27, s. 261, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf (dostęp: 9.02.2015).

36 Ibidem, tabela 29, s. 267.

37 Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, s. 119.

niemieckiej (ze 152,9 tys. do 126 tys.) oraz nieznaczny spadek ludności białoruskiej (z 48,7 tys. do 46 tys.). Jak już wspomniano, do interpretowania takich danych należy podchodzić bardzo ostrożnie, niemniej jednak różnice w liczebności mniejszości, w tym mniejszości etnicznych, w ciągu kilkunastu lat mogą być spowodowane przede wszystkim zmianą zadawanych w spisach powszechnych, a przytoczonych powyżej, pytań o narodowość i przynależność.

Mimo różnic w danych z dwóch ostatnich spisów możemy wysnuć wniosek, że Polska jest dziś jednolitym narodowo i etnicznie państwem, a mniejszości narodowe i etniczne stanowią niewielki procent mieszkańców. Wydaje się więc, że ze względu na niewielką liczbę przedstawicieli mniejszości etnicznych w Polsce – oraz ich specyfikę czy charakterystykę – zagrożenie kulturowe ze strony tych grup nie zagraża dzisiaj społeczeństwu większościowemu. Wydaje się również, że aktualnie, przy rozwijającej się świadomości tożsamości grup mniejszościowych, nie czyhają na nie zagrożenia z puli zagrożeń bezpieczeństwa kulturowego ze strony większościowego społeczeństwa. Biorąc jednak pod uwagę aktualną sytuację społeczną i polityczną i konieczność ciąglego zadawania sobie pytania o zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego, problematyce tej należy poświęcać najnowsze, bieżące badania. Przykładem natomiast na istnienie problemu zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego czyhającego na wspomniane grupy etniczne z zewnątrz (tzn. spoza wspomnianych wcześniej granic państwa, które zamieszkuje społeczność składająca się z różnorodnych grup, większościowych i mniejszościowych, narodowych i etnicznych) może być grupa tatarska w Polsce oraz nietatarscy wyznawcy islamu, migrujący do Polski już od ponad 20 lat.

Jak podaje tygodnik „Newsweek” w styczniu 2015 roku, „w Polsce wyznawców islamu jest według różnych szacunków od 15 do 25 tys., co stanowi mniej niż 0,1 proc. ludności naszego kraju”³⁸, natomiast „Gazeta Wyborcza” w artykule z października 2014 roku zaznacza, że do Muzułmańskiego Związku Religijnego „należy ok. 5 tys. osób. W większości to polscy Tatarzy. Liczba wszystkich muzułmanów w Polsce, wliczając cudzoziemców – m.in. studentów, dyplomatów, przed-

38 <http://swiat.newsweek.pl/ilu-muzułmanow-mieszka-w-europie-i-w-polsce-mapa,artykuly,354745,1.html> (dostęp: 9.02.2015).

siębiorców i uchodźców – szacowana jest na 25–30 tys. osób³⁹. Portal polskiej społeczności szyickiej podaje natomiast, że „choć dokładna liczba polskich wyznawców islamu nie jest znana z powodu braku oficjalnych statystyk, szacuje się, że może ona sięgać nawet 60 000⁴⁰. Z kolei portal *muzułmanie.com* w artykule *Islam w Polsce* z grudnia 2014 roku podaje, że „muzułmanie-autochtoni, Tatarzy polsko-litewscy, do połowy XX w. byli jedyną muzułmańską mniejszością wyznaniową. W drugiej połowie ubiegłego stulecia zaczęli pojawiać się jednak inni muzułmanie, napływowi, początkowo w nieznaczącej liczbie⁴¹, po 1989 roku napływ tej ludności zwiększył się. Jak czytamy na stronie muzułmańskiego Związku Religijnego w RP:

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. do mieszkających od wieków w Polsce Tatarów zaczęli dołączać nowi przybysze z krajów muzułmańskich, zwiększając liczebność wyznawców islamu w Polsce. Byli to głównie Arabowie podejmujący studia na polskich uczelniach, w mniejszym stopniu imigranci. Większość z nich po zakończeniu studiów wracała do rodzinnych stron, niektórzy jednak zostawali w Polsce na stałe⁴².

Tak oto nie posiadamy jednoznacznych informacji, jaką liczebnie grupę mieszkańców Polski stanowią wyznawcy islamu: „Oficjalne dane statystyczne podają tylko liczbę członków Muzułmańskiego Związku Religijnego – w 2001 r. 5123 osoby. Liczbę Tatarów szacuje się na około 5–6 tys., natomiast liczbę napływowych muzułmanów na około 10–20 tys., co razem w odniesieniu do ogółu ludności Polski stanowi około 0,04–0,06 proc.”⁴³. Należy tutaj dodać, że rzeczywiście, wyniki NSP 2011 nie podają nam liczby wyznawców islamu w Polsce, ze względu na „dobrowolność” pytania o wyznanie⁴⁴.

39 http://wyborcza.pl/1,75248,16750854,Polscy_wyznawcy_islamu_obchodza_Swieto_Ofiarowania.html (dostęp: 9.02.2015).

40 <http://www.shiapoland.com/Islam-w-Polsce.html> (dostęp: 9.02.2015).

41 <http://www.muzułmanie.com/index.php/leksykon-islam/128-islam-w-polsce> (dostęp: 9.02.2015).

42 <http://www.mzr.pl/pl/info.php?id=5> (dostęp: 9.02.2015).

43 <http://www.muzułmanie.com/index.php/leksykon-islam/128-islam-w-polsce> (dostęp: 9.02.2015).

44 Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach

Kwestia zmieniającej się liczebności mniejszości islamskiej w Polsce przekłada się też na jej specyfikę. I tak:

W styczniu 2004 r. Departament Wyznań i Mniejszości Narodowych MSWiA zarejestrował drugi muzułmański związek wyznaniowy – założoną w 2001 r. Ligę Muzułmańską. Liga również skupia muzułmanów-sunnitów, ale jej członkami mogą być nie tylko polscy obywatele czy osoby posiadające kartę stałego pobytu, lecz także osoby z prawem pobytu czasowego. W porównaniu z MZR, znacznie większy odsetek wśród członków Ligi stanowią osoby pochodzenia obcego⁴⁵.

Różnorodność wśród wyznawców islamu w Polsce doprowadza do licznych nieporozumień i konfliktów ideologicznych w samej tej grupie, konfliktów etnicznych, światopoglądowych, które – jak mówi prof. Selim Chazbijewicz, założyciel Związku Tatarów Polskich oraz były przewodniczący Muzułmańskiej Gminy Wyznaniowej w Gdańsku – wpływają na sytuację i kondycję historycznej grupy polskich wyznawców islamu, czyli polskich Tatarów. Jako przykład zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego tej grupy można przytoczyć za Chazbijewiczem interpretację zasad islamu przez osiedlających się w Polsce Arabów: „A my pewne elementy liturgii interpretujemy tak samo niezmiennie od setek lat. Ponadto wśród przyjezdnych Arabów przeważają Palestyńczycy, którzy dodatkowo chcą ustawić środowisko pod kątem interesów palestyńskich”⁴⁶. Dodatkowym elementem zniechęcającym polskich Tatarów do utrzymywania bliskości religijnej z nowymi muzułmanami przybywającymi do Polski może być także, zdaniem Chazbijewicza, odnoszenie się w trakcie nabożeństw w meczetach do tematyki politycznej, niechęć wobec USA i Izraela⁴⁷, a także radykalne poglądy głoszone przez muzułmańskie władze religijne, które według Chazbijewicza nie są „ani odzwierciedleniem poglądów wszystkich mu-

mieszkaniowych, s. 4, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf (dostęp: 9.02.2015).

45 www.musulmanie.com/index.php/leksykon-islam/128-islam-w-polsce (dostęp: 9.02.2015).

46 <http://www.dziennikbaltycki.pl/artykul/239499,selim-chazbijewicz-musulmanie-sa-mocno-podzieleni,id,t.html?cookie=1> (dostęp: 9.02.2015).

47 Ibidem.

żułmanów, ani Arabów w Polsce”⁴⁸. W swoich rozważaniach na temat obecności i funkcjonowania wyznawców islamu, także w Polsce, prof. Chazbijewicz przypomina o mahometańskiej tradycji, która nakazuje,

by w miarę możliwości muzułmanin dostosował się do otoczenia, do którego przybył. Oczywiście nie oznacza to, że codziennie musi jeść schabowego i popijać go whisky. Ale powinien np. ubiorem dostosować się do panujących zwyczajów. Noszenie tych pseudowschodnich strojów, produkowanych często w Europie albo w Chinach jest absurdem z punktu widzenia tradycji religijnej⁴⁹.

W tym samym wywiadzie dla „Rzeczpospolitej” przypomina o konieczności reformacji islamu, odczytywania Koranu na nowo, w kontekście kulturowym, podobnie jak było z innymi religiami w wiekach wcześniejszych. Chazbijewicz w rozmowie z naTemat.pl mówi: „Jestem zwolennikiem reformy islamu, która powinna polegać na jego przemianie cywilizacyjnej [...]. W islamie sunnickim obowiązuje teoria naśladownictwa. Muzułmanie naśladują to, co było normą w średniowieczu”⁵⁰. W „Rzeczpospolitej” stwierdza także konieczność stworzenia programów „asymilacyjnych” dla napływających imigrantów, także muzułmańskich: „Bo dziś wprawdzie to Tatarzy sprawują funkcje kierownicze w polskim ruchu muzułmańskim, ale nie zawsze tak musi być”⁵¹.

Kwestie zagrożeń bezpieczeństwa kulturowego z zewnątrz można również postrzeć przez pryzmat nie tylko polskich grup etnicznych, ale także grup regionalnych czy o innej specyfice, nieuwzględnionych jako mniejszości etniczne we wspomianej ustawie z 2005 roku. Z tej perspektywy pojawia się wątpliwość odnośnie do traktowania i kategoryzowania innych grup mniejszościowych, np. Kaszubów czy Ślązaków, oraz ochrony ich dóbr kultury niematerialnej. Kaszubi określane

48 <http://www.dziennikbałtycki.pl/artukul/234374,radykalne-tezy-imama-z-gdanska,id,t.html> (dostęp: 9.02.2015).

49 http://www.rp.pl/artukul/619711_Problem-islamskich-imigrantow--nas-nie-ominie.html?p=2 (dostęp: 9.02.2015).

50 <http://natemat.pl/113477,polski-tatar-selim-chazbijewicz-islam-trzeba-odrabizowac-hidzaby-zlikwidowac-polscy-muzulmanie-przebieraja-sie-za-arabow> (dostęp: 9.02.2015).

51 http://www.rp.pl/artukul/619711_Problem-islamskich-imigrantow--nas-nie-ominie.html?p=4 (dostęp: 9.02.2015).

są jako: „społeczność posługująca się językiem kaszubskim” (jak podaje strona MAiC – w liczbie 108 140 osób⁵²), obywatele polscy, „którzy w trakcie NSP 2011 zadeklarowali język kaszubski jako język ojczysty”⁵³ (w liczbie 13 799 osób) oraz „osoby, które w trakcie przeprowadzonego w 2002 r. Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zadeklarowały używanie języka regionalnego w kontaktach domowych”⁵⁴. Natomiast jeszcze przed podpisaniem Ustawy z 2005 roku w wyjaśnieniu do Raportu dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych (luty 2003 r.) czytamy, że

[...] nie jest to ani mniejszość narodowa, ani etniczna. Kaszubi są traktowani w Polsce jak społeczność posługująca się językiem regionalnym, co w pełni odpowiada zarówno stanowi faktycznemu, jak i aspiracjom samych Kaszubów. Chroniony jest przede wszystkim – jako język regionalny – język kaszubski. *Raport* wymienia Kaszubów, choć nie są oni – jak wspomniano – mniejszością narodową ani etniczną, aby zwrócić uwagę, że zasady *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*, mogą być także przydatne przy ochronie innych grup – w tym przypadku – społeczności posługującej się językiem regionalnym⁵⁵.

Aktualnie MAiC podaje również, że Polskę zamieszkują oprócz przedstawicieli 9 mniejszości narodowych i 4 mniejszości etnicznych

52 <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/mniejszosci/wyniki-narodowego-spis/6999,Mniejszosci-narodowe-i-etniczne-oraz-spolcznosc-poslugujaca-sie-jezykiem-kaszub.html> (dostęp: 9.02.2015).

53 <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/mniejszosci/wyniki-narodowego-spis/7597,Liczba-obywateli-polskich-ktorzy-w-trakcie-NSP-2011-zadeklarowali-jezyk-mniejszo.html> (dostęp: 9.02.2015).

54 Załącznik nr 2 do Raportu dotyczącego sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Ogólna charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (Według danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r.), objaśnienie, s. 12, http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/download/86/12636/Zalacznik_nr_2.pdf (dostęp: 9.02.2015).

55 Wyjaśnienia do Raportu dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych – luty 2003 r., <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/prawo/konwencja-ramowa-rady/ogolne/6771,Wyjasnienia-do-Raportu-dla-Sekretarza-Generalnego-Rady-Europy-z-realizacji-przez.print> (dostęp: 9.02.2015).

także Kaszubi, „społeczność posługująca się językiem regionalnym”, zamieszkująca tereny województwa pomorskiego⁵⁶. Encyklopedia PWN podaje natomiast, że Kaszubi to „grupa ludności zamieszkująca Pomorze Gdańskie i wschodnią część Pomorza Zachodniego, potomkowie wschodniej gałęzi nadbałtyckich plemion zachodniosłowiańskich”⁵⁷. Co ciekawe, po opublikowaniu wyników NSP w 2002 roku Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie (ZKP) zasygnalizowało konieczność odrzucenia wyników spisu, jako niewiarygodnych z powodu nieprawidłowości zaistniałych podczas spisu oraz po nim:

Prezes Głównego Urzędu Statystycznego (który był jednocześnie Generalnym Komisarzem Spisowym i odpowiadał za jego przeprowadzenie) informował ZKP, że *Kaszubi są mniejszością etniczną*. W tym samym czasie inne organy władzy państwowej informowały ZKP, że Kaszubi nie są w Polsce uznawani za mniejszość etniczną. Z faktu tego wyciągamy wniosek, że nawet podmioty odpowiedzialne za nadzór nad prawidłowym przeprowadzeniem spisu miały poważne problemy z ustaleniem statusu Kaszubów⁵⁸.

Drugą grupą o innej niż etniczna specyfice są Ślązacy. Według Encyklopedii PWN „terminem Ślązacy można określać obok autochtonicznej ludności pol., mieszkańców regionu o niem. opcji nar. oraz ludność napływową, żyjącą tu od kilku pokoleń, w rodzinach mieszanych, identyfikującą się ze Śląskiem i jego dziedzictwem kulturowym”⁵⁹. Zaliczani są oni także do społeczności regionalnych, a odwołują się do „śląskiej tożsamości”, chcąc, „by ich przedstawiciele mogli uczestniczyć w obradach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych”⁶⁰. Jeszcze przed podpisaniem Ustawy z 2005 roku w wy-

56 <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/mniejszosci/charakterystyka-mniejs/6480,Charakterystyka-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-w-Polsce.html> (dostęp: 9.02.2015); z NSP 2011 wiemy, że nie tylko pomorskiego.

57 <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kaszubi;3921048.html> (dostęp: 9.02.2015).

58 Annexes to the second report submitted by Poland pursuant to article 25, paragraph 2 of the Framework convention for the protection of national minorities, załącznik nr 9, s. 9, http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/download/86/13138/Zalacznik_nr_9.pdf (dostęp: 9.02.2015).

59 <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Slazacy;3984002.html> (dostęp: 9.02.2015).

60 <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1342,title,Slazacy-chca-uczestniczyc-w-obradach-komisji-mniejszosci,wid,14466422,wiadomosc.html#czytajdalej> (dostęp: 9.02.2015).

jaśnieniu do przytaczanego Raportu dla Sekretarza Generalnego Rady Europy czytamy, że społeczność śląska – podobnie jak kaszubska –

nie może być [...] traktowana jako mniejszość narodowa, a w związku z tym objęta przepisami *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*. W zgodnej opinii naukowców (historyków, socjologów, językoznawców) nie można bowiem mówić o istnieniu odrębnego narodu śląskiego, a tym samym mniejszości śląskiej. Ślązacy są natomiast jedną z grup etnograficznych, zamieszkujących Polskę⁶¹.

W kwietniu 2014 roku złożony został projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw, który między innymi miał proponować uznanie za mniejszość etniczną mniejszość śląską⁶², która to propozycja znana była już w 2012 roku, kiedy Ślązacy dążyli do „upodmiotowienia Ślżzaków w polskim ustawodawstwie, czyli uznania Ślżzaków za mniejszość etniczną”⁶³ i kiedy zależało im na gwarancjach „ochrony kultury i języka”⁶⁴. Nie byli to jedynie posłowie z PO i nie tylko pochodzący ze Śląska:

Wnioskodawcy proponują, by śląski był drugim, po kaszubskim, językiem regionalnym w Polsce. Dzięki prawnej ochronie możliwa będzie m.in. edukacja w języku regionalnym (od przedszkola aż po wyższe studia), wsparcie naukowców i organizacji pozarządowych badających i pielęgnujących śląską mowę oraz podwójne nazwy miejscowości, ulic i obiektów geograficznych tam, gdzie co najmniej 20 proc. mieszkańców gminy mówi po śląsku⁶⁵.

61 Wyjaśnienia do Raportu dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych – luty 2003 r., <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/prawo/konwencja-ramowa-rady/ogolne/6771,Wyjasnienia-do-Raportu-dla-Sekretarza-Generalnego-Rady-Europy-z-realizacji-przez.print> (dostęp: 9.02.2015).

62 Obywatelski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw (druk 2699), 2014, art. 1, pkt. 4, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/51DDA35DF112B5A2C1257D4200374317/%24File/2699.pdf> (dostęp: 9.02.2015).

63 http://wiadomosci.wp.pl/kat,1342,title,Slazacy-chca-uczestniczyc-w-obradach-komisji-mniejszosci,wid,14466422,wiadomosc.html?ticaid=114502&_ticrsn=5#czytajdalej (dostęp: 9.02.2015).

64 Ibidem.

65 <http://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/385666,slaska-platforma-obywatelska-chce-by-slaska-mowa-byla-jezykiem-regionalnym.html> (dostęp: 9.02.2015).

Projekt nowelizacji ustawy został jednak odrzucony, co zostało udokumentowane opinią Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych z 21 października 2014 roku:

W ocenie Komisji propozycja ta nie odpowiada stanowi faktycznemu. Służacy w ocenie Komisji są społecznością regionalną zamieszkującą Śląsk, a nie wspólnotą o charakterze etnicznym czy narodowym. Nie spełniają więc kryteriów wskazanych w art. 2 ust. 3 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. [...] Komisja Wspólna uważa natomiast, że większe wsparcie ze strony Państwa Polskiego powinny uzyskać dialekty oraz edukacja regionalna⁶⁶.

Zgodnie z definicją bezpieczeństwa kulturowego Tadeusza Jemioły, przytaczaną przez Jana Czaję, „bezpieczeństwo kulturowe państwa to jego zdolność do pomnażania dotychczasowego dorobku kulturalnego oraz obrony przed niepożądanym wpływem innych kultur”⁶⁷. Mając na uwadze polskie dziedzictwo narodowe i wieloetniczną, wielokulturową tradycję, powinniśmy odrzucić możliwość brania pod uwagę zagrożeń ze strony grup, które tworzą polskie społeczeństwo od stuleci, oraz pomóc im w utrzymaniu i ochronie tożsamości. Podkreśla to kolejna definicja wymieniana przez Czaję:

[...] bezpieczeństwo kulturowe można określić jako zdolność państwa do ochrony tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w warunkach otwarcia na świat, umożliwiających rozwój kultury poprzez internalizację wartości niesprzecznych z tożsamością⁶⁸.

Poczucie bezpieczeństwa kulturowego dotyczy zarówno narodu (tożsamość narodowa), jak i jednostek (swoboda tworzenia, kontaktów) i grup etnicznych (odrębności kulturowych związanych z etnicz-

66 Opinia Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych dotycząca obywatelskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw (druk 2699), 2014, <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/download/86/16523/OpiniaKWRiMN-obywatelskiprojektustawyozmianieustawyoMNIe-druk2699.pdf> (dostęp: 9.02.2015).

67 J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 25.

68 *Ibidem*, s. 26.

nością, mniejszościami narodowymi). Wyrazem tego jest pojawienie się prawa do kultury, prawa człowieka z zakresu praw trzeciej kategorii⁶⁹.

Jednocześnie warto zwrócić uwagę na wyniki badań genetycznych z 2002 roku, przeprowadzonych w Zakładzie Medycyny Sądowej Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego⁷⁰:

Badania przeprowadzone na Akademii Medycznej w Warszawie dowodzą, że współcześni Polacy mają bardzo ujednolicony bagaż genetyczny: jest on dość równomierną mieszkanką genów wielu nacji. – Stanowimy zupełne przeciwieństwo takich narodów jak Włosi, Francuzi czy Hiszpanie. Ich mapa genetyczna pokazuje, że w jednym społeczeństwie żyją obok siebie grupy genetycznie odmienne. W Polsce większość społeczeństwa ma tymczasem ten sam koktajl genów – mówi dr Rafał Płoski, jeden z autorów badań⁷¹.

Świadomość wielokulturowej tradycji i wielonarodowej struktury, a przy tym wieloskładnikowy bagaż genetyczny, jaki nosi statystyczny Polak, powinny ułatwić myślenie o wspólnocie historycznej, o historycznej tożsamości oraz o budowaniu zrównoważonych relacji w teraźniejszości i przyszłości. Taka perspektywa umożliwia też spojrzenie na kwestie bezpieczeństwa kulturowego wspólnoty kulturowej, zróżnicowanej, ale zaawansowanej historycznie zbiorowości, wobec zagrożeń zewnętrznych. Jaki zatem – w świetle przedstawionych danych – pakiet zagrożeń może wpływać na poczucie bezpieczeństwa kulturowego? Najbardziej uświadomionymi zjawiskami z tego zbioru wydają się przede wszystkim zagrożenia pochodzące z zewnątrz, spoza granic państwowych, a dziś także spoza granic unijnych. Zagrożeń doszukiwać możemy się w zjawiskach związanych z globalizacją, importem kultur obcych⁷², modernizacją czy „westernizacją”⁷³, z obecnym w Europie terroryzmem, także w kontekście bezpieczeństwa „starych” hi-

69 Ibidem, s. 27.

70 Wówczas Akademii Medycznej.

71 <http://www.wprost.pl/ar/71296/Mieszancy-Europy/1152/> (dostęp: 9.02.2015).

72 Kategorie „swojskości” i „obcości”, por. E. Nowicka, *Swojskość i obcość jako kategorie socjologicznej analizy*, [w:] *Swoi i obcy*, red. E. Nowicka, Uniwersytet Warszawski, Instytut Socjologii, Warszawa 1990, s. 5–53.

73 Choćby na poziomie językowym – przenikanie języka angielskiego do języków narodowych.

storycznie grup mniejszościowych, czy z dyfuzją kultury masowej⁷⁴, wszystko to, co prowadzić może do zaburzenia tożsamości narodowej czy kulturowej danej społeczności. W skrajnych przypadkach prowadzić może do utraty tych tożsamości, na różnych poziomach (np. zagrożenia na poziomie religijnym czy materialnym).

Problematykę bezpieczeństwa kulturowego w kontekście mniejszości etnicznych w Polsce uzupełniać należy dalszymi badaniami. W świetle niniejszego artykułu konieczna jest bowiem dalsza, ostrożna i dokładna analiza struktury mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, ponieważ zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego mogą ewoluować także z powodu zmian w strukturze narodowej i etnicznej państwa oraz jego otoczenia.

Bibliografia

- Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1997.
- Czaja J., *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2004.
- Kłoskowska A., *Kultura masowa: krytyka i obrona*, PWN, Warszawa 1964.
- (Kontro)wersje wielowymiarowości współczesnej edukacji, red. W. Jakubaszek, D. Topa, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2012.
- Kulturowa odmienność w działaniu. Kultury i narody bez państwa*, red. E. Nowicka, Wydawnictwo Nomos, Kraków 2009.
- Łodziński S., *Równość i różnica. Mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 roku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
- Swoi i obcy*, red. E. Nowicka, Uniwersytet Warszawski, Instytut Socjologii, Warszawa 1990.
- Tomaszewski J., *Rzeczpospolita wielu narodów*, Czytelnik, Warszawa 1985.
- Zięba R., *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1989, nr 10, s. 49–70.

74 J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 23.

Dokumenty

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tekst uchwalony w dniu 2 kwietnia 1997 r. przez Zgromadzenie Narodowe, <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.
- Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z 6 stycznia 2005 r., <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20050170141>.
- Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 28 stycznia 2011 r. zmieniająca uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP20110140149>.
- Formularz Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 r. z dnia 20 maja, <http://old.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/nsp-a.pdf>.
- Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/raport_z_wynikow_nsp_ludnosci_i_mieszkan_2002.pdf.
- Załącznik nr 2 do Raportu dotyczącego sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Ogólna charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (Według danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r.), http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/download/86/12636/Zalacznik_nr_2.pdf.
- Wyjaśnienia do Raportu dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych – luty 2003 r., <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/prawo/konwencja-ramowa-rady/ogolne/6771,Wyjasnienia-do-Raportu-dla-Sekretarza-Generalnego-Rady-Europy-z-realizacji-przez.print>.
- Annexes to the second report submitted by Poland pursuant to article 25, paragraph 2 of the Framework convention for the protection of national minorities, załącznik nr 9, s. 9, http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/download/86/13138/Zalacznik_nr_9.pdf.
- Formularz indywidualny Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, <http://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/kwestionariusze-nsp-2011/>.
- Zasady opracowywania wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 w zakresie mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/Notatka_KWRzMNiE_22-23_luty_2012.pdf.

Raport z wyników. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lud_raport_z_wynikow_NSP2011.pdf.

Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf.

Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf.

Obywatelski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw (druk 2699), 2014, art. 1, pkt. 4, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/51DDA35DF112B5A2C1257D4200374317/%24File/2699.pdf>.

Opinia Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych dotycząca obywatelskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw (druk 2699), 2014, <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/download/86/16523/OpiniaKWRiMN-obywatelskiprojektustawyozmianieustawyMNiE-druk2699.pdf>.

Netografia

(dostęp: 9.02.2015)

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kaszubi;3921048.html>

<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP20110140149>

<http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/mniejszosci/charakterystyka-mniejs/6480,Charakterystyka-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-w-Polsce.html>

<http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/mniejszosci/wyniki-narodowego-spis/6999,Mniejszosci-narodowe-i-etniczne-oraz-spolesznosc-poslugujaca-sie-jezykiem-kaszub.html>

<http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/mniejszosci/wyniki-narodowego-spis/7597,Liczba-obywateli-polskich-ktorzy-w-trakcie-NSP-2011-zadeklarowali-jezyk-mniejszo.html>

<http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/prawo/konwencja-ramowa-rady/ogolne/6771,Wyjasnienia-do-Raportu-dla-Sekretarza-Generalnego-Rady-Europy-z-realizacji-przez.print>

<http://natemat.pl/113477,polski-tatar-selim-chazbijewicz-islam-trzeba-od-arabizowac-hidzaby-zlikwidowac-polscy-muzulmanie-przebieraja-sie-za-arabow>

<http://swiat.newsweek.pl/ilu-muzulmanow-mieszka-w-europie-i-w-polsce-mapa,artykuly,354745,1.html>

<http://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/385666,slaska-platforma-obywatelska-chce-by-slaska-mowa-byla-jezykiem-regionalnym.html>

<http://wiadomosci.wp.pl/kat,1342,title,Slazacy-chca-uczestniczyc-w-obradach-komisji-mniejszosci,wid,14466422,wiadomosc.html#czytajdalej>

<http://www.dziennikbaltycki.pl/artykul/234374,radykalne-tezy-imama-z-gdanska,id,t.html>

<http://www.dziennikbaltycki.pl/artykul/239499,selim-chazbijewicz-muzulmanie-sa-mocno-podzieleni,id,t.html?cookie=1>

<http://www.muzulmanie.com/index.php/leksykon-islam/128-islam-w-polsce>

<http://www.mzr.pl/pl/info.php?id=5>

http://www.rp.pl/artykul/619711_Problem-islamskich-imigrantow--nasnie-ominie.html?p=2

<http://www.shiapoland.com/Islam-w-Polsce.html>

http://www.stat.gov.pl/gus/nsp_PLK_HTML.htm

<http://www.wprost.pl/ar/71296/Mieszancy-Europy/1152/>

http://wyborcza.pl/1,75248,16750854,Polscy_wyznawcy_islamu_obchozda_Swieto_Ofiarowania.html

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Slazacy;3984002.html>

Streszczenie

Artykuł dotyczy kwestii bezpieczeństwa kulturowego wobec wstępnie zarysowanych problemów mniejszości etnicznych, narodowych i regionalnych, w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku. Autorka przytacza w nim opracowane w 2012 roku dane spisu i dokonuje ostrożnej ich interpretacji, omawiając problem mniejszości – szczególnie polskich Tatarów, związanych tradycyjnie z najbardziej kontrowersyjną religią i wyznaniem dzisiejszego świata – oraz ewentualnych zagrożeń związanych z ich życiem we współczesnej Polsce. Tekst jest próbą nakreślenia szerokiej problematyki bezpieczeństwa kulturowego w zmieniającym się świecie, w świetle funkcjonujących zaledwie kilkanaście lat regulacji prawnych i przepisów.

Cultural Safety and Ethnic, National and Regional Minorities in Poland in the Light of the Results of the National Census of Population and Housing 2011

Abstract

The article describes the issue of cultural security towards the early outlined problems of ethnic, national and regional minorities, in the light of the results of the National Census of Population and Housing 2011. The author brings up the data of the census compiled in 2012 and carefully interprets them while describing the minorities – especially of Polish Tatars, traditionally connected with the most controversial religion of the modern world – and the possible threats connected with their lives in the modern Poland. The text is an attempt to outline the broad issue of cultural safety in the changing world, in the light of the legal regulations and laws existing only a few years ago.